

FRĂMÎNTĂRI ȚĂRĂNEȘTI ÎN DISTRICTUL BEIUȘULUI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

de
V. COVACI și A. ILEA

Mișcările țărănești sînt un fenomen specific al epocii feudale pe întreg parcursul ei, determinate fiind de contradicțiile și structurile ei fundamentale. În această perioadă țărănimea a fost clasa care a dus pe umerii ei greul bătăliilor pentru păstrarea și afirmarea ființei poporului român, pentru dezvoltarea națiunii noastre, pentru libertate, neatîrnare și o viață mai bună, pentru transformarea revoluționară a societății¹. Țărănimea bihoreană, sub diverse forme de manifestare, a fost prezentă pe arena istoriei în lupta pentru libertate socială și națională. În lucrarea de față ne vom opri asupra unor momente din lupta țăranimii din districtul Beiuș împotriva asupririi sociale în deceniile doi și trei ale secolului al XIX-lea.

Sub aspectul relațiilor de proprietate, întreg districtul Beiuș era cuprins în domeniul episcopiei greco-catolice de Oradea. Această instituție ecleziastică, înființată în anul 1777², trebuia (în concepția Curții din Viena) dotată cu o puternică bază materială, pentru a-și putea exercita rolul de răspîndire a catolicismului în rîndul populației din aceste părți. Astfel, la insistențele episcopului Moise Dragoș și a agentului aulic Iosif Keresztury, în anul 1780 Maria Tereza a înzestrat episcopia gr. cat. de Oradea cu domeniul Beiușului, deținut pînă atunci de episcopia rom. cat. Donația a fost întărită apoi prin diploma lui Iosif al II-lea din 16 februarie 1781. Întregul venit al domeniului era evaluat la acea dată la suma de 22 000 de florini. Domeniul Beiușului cuprindea tîrgul Beiuș și un număr de 73 de sate situate în acest district. Ca mod de organizare urmează linia celorlalte mari domenii din comitat sau din Transilvania și mai ales a domeniului episcopiei rom. catolice de care aparținuse pînă atunci. Atît structura organizatorică, cît și venitul domeniului, rezultă cu

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunerea prezentată la primul Congres al Consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănime*. 18 aprilie 1977, în *Momente din istoria patriei și a P.C.R.*, Edit. politică, 1977, p. 66.

² *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 727; Iacob Radu, *Istoria diecezei româno-unite a Orăzii Mari*, Oradea, 1932, p. 52.

claritate din conscrierea tuturor bunurilor întocmită în anul 1778³. Ca unitate economică domeniului îi corespundea *provizoratul*, condus de un provizor cu sediul în Beiuș. Provizorul avea multiple atribuții economice, administrative și judecătorești, de îndeplinirea cărora răspundea în fața prefectului bunurilor sau a inspectorului domeniial. Domeniul era împărțit apoi în 4 subunități, oficii economice numite *șpanate*, cu centrele în Beiuș, Holod, Finiș și Buntești⁴. Șpanatele erau unități economice conduse de șpani subordonați provizorului. În atribuțiunile șpanilor cădea rezolvarea tuturor problemelor de pe raza șpanatului respectiv.

Beiușul, pe lângă că avea statutul de târg (*oppidum*), era în același timp a doua reședință episcopală (după Oradea) și centru al domeniului. Prin urmare, aici au fost ridicate o serie de edificii cu caracter religios, administrativ, economic și juridic. Amintim printre altele reședința episcopală, construită în timpul episcopului Samuil Vulcan, curia domeniială cu toate anexele gospodărești și grădinile aparținătoare, casa clavigerului, casa șpanatului, casa notarială, han, măcelărie, prăvălii și edificiul manufacturii de bere, unele dintre acestea existente mult înainte și preluate deodată cu întreg domeniul. Tot în perimetrul Beiușului, domeniul avea și teren alodial compus din circa 430 iugăre teren arabil și 87 iugăre finat, prevăzut cu case domeniiale, acareturi, unelte, o moară și o cîrciumă.

Avînd în vedere așezarea geografică a domeniului, terenul arabil era în proporție redusă, adică din circa 136 000 iugăre abia 2 000 erau arabile, 30 mii iugăre vie și livezi, iar restul finat, pășuni și mai ales păduri. De aceea și rezerva feudală, în ce privește arabilul, era foarte redusă. Pe lângă terenul menționat la Beiuș, mai exista un alodiu de circa 150 iugăre arabil și 126 iugăre finat la Holod. Tot la Holod se afla și cel mai întins promontoriu al domeniului, precum și un pod de vamă.

Referitor la economia domeniului trebuie să mai amintim morile de scînduri de la Budureasa, Gurani, Cărbunari și Valea Iadului și manufactura de hîrtie de la Finiș⁵. La începutul secolului al XIX-lea în cadrul domeniului sînt înregistrate 16 cîrciumi în diferite localități.

³ Arhivele Statului Oradea (Arh. St. Oradea), *Fd. Domeniul episcopesc român unit Beiuș*, dosar 2; Ileana Șuta, *Organizarea domeniului episcopiei catolice de Oradea în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Lucrări științifice*, Oradea, 1972, p. 75—82.

⁴ Redăm mai jos toate satele domeniului împărțite pe cele 4 șpanate: *Șpanatul Holod* cu: Holod, Vintere, Rogoz, Săucani, Feneriș, Drăgoteni, Pocola, Petrani, Văłani de Pomezău, Urvîș de Beiuș, Borz, Forău, Sinicolaul de Beiuș, Șoimi, Uilea-cul de Beiuș și Prisaca. *Șpanatul Finiș* cu: Tărcaia, Totoreni, Tărcăița, Mierag, Finiș, Fiziș, Ioaniș, Șuncuiuș, Hinchiriș, Lazuri de Beiuș, Bălăleni, Cusuiuș, Valea Neagră de Jos (azi Valea de Jos) Sudrigiu, Dumbrăveni, Stîncești, Brădet, Măgura, Chișcău și Valea Neagră de Sus (Valea de Sus); *Șpanatul Beiuș* cu: Sînmartinul de Beiuș, Delani, Remeti, Șoimi, Gurbești, Căbești, Roșia, Sohodol, Meziad, Nimăești, Curățele, Beiușele, Budureasa, Cresuia, Cărbunari, Burda și Pocioveliște. *Șpanatul Buntești* cu: Mizieș, Teleac, Saca, Săliște de Beiuș, Talpe, Grădinari, Drăgănești, Țigănești, Belejeni, Buntești, Șebiș, Lelești, Săud, Ferice, Poienii de Jos, Poienii de Sus, Gurani, Pietroasa, Cucuceni, Cociuba Mică și Beiuș.

⁵ Pentru istoricul acestor întreprinderi domeniiale vezi: Ana Ilea: *Documente medievale despre morile de scînduri din Țara Crișurilor*, în *Biharea*, Oradea, 1977, p. 141—156; Ana Ilea, *Manufactura de hîrtie de la Finiș*, în *Lucrări Științifice*, Oradea, 1981, p. 53—58.

Pentru o cât mai bună administrare domeniul avea un număr considerabil de angajați, atât la nivelul superior, la oficiile centrale (prefectorat, provizorat, perceptorat, exactorat), cât și la nivelul șpanatelor, unde, pe lângă șpani, erau silvanii, paznicii de câmp, paznicii satelor, paznicii de pădure, administratorii viilor, păstorii, circiumarii etc. În anul 1810, spre exemplu, personalul domeniului se ridica la circa 80 de angajați, plătiți în natură și în bani⁶. Modul de organizare și administrare a domeniului va suferi modificări în timp, în funcție de orientările în ce privește exploatarea lui, precum și de evoluția raporturilor de proprietate și a relațiilor sociale în general.

Am considerat necesare aceste câteva precizări în legătură cu domeniul Beiușului, pentru că aici, în acest cadru natural vitregit de terenuri fertile cu recolte bogate, înzestrat în principal cu păduri seculare, își trăia viața o populație de circa 30 000 de oameni, țărani iobagi aproape în exclusivitate, cu așezări răspândite pe văile și dealurile acestei depresiuni, locuitori care, acum la început de veac, la fel ca și în alte dăți, în secolele anterioare⁷, nemaiputînd suporta condițiile de muncă și de viață, nedreptatea și asuprirea socială, printr-o formă sau alta, continuă să-și manifeste nemulțumirea și refuzul de a mai trăi în aceste condiții.

Pentru a putea analiza frământările țărănimii de pe domeniul Beiușului în perioada la care ne referim, se impune o retrospectivă asupra situației raporturilor feudale în Bihor după reglementarea urbarială din anul 1772⁸. După cum se știe, reglementările urbariale în părțile vestice ale Transilvaniei au stabilit în mod concret mărimea unei sesii întregi și a subdiviziunilor ei și au fixat obligațiile urbariale în funcție de aceasta. Sesia iobăgească este așadar individualizată, permanentizată ereditar în folosința iobagului și separată categoric de pământul alodial. Fiind raportat la mărimea sesiei, cuantumul obligațiilor urbariale este mult diminuat. Unele obligații și practici obișnuite pînă atunci se interzic categoric. Pe baza reglementării, supușii își cunoșteau concret obligațiile față de stăpîn, putînd astfel sesiza mult mai ușor abuzurile acestuia. Reglementarea a avut însă și neajunsurile ei, izvorite în primul rînd din concepția juridică a proprietății feudale și din dreptul feudal, în virtutea căruia clasa stăpînitoare își putea exercita puterea asupra

⁶ Arh. St. Oradea, *Fd. Episcopia gr. cat. Oradea*, inv. 881, dosar 472, f. 1—4.

⁷ Referitor la lupta țărănimii din Bihor în secolul al XVIII-lea vezi: Bujor Surdu, *Linile dezvoltării social-economice a Transilvaniei în sec. al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în *Anuarul Inst. de Istorie din Cluj*, III, 1960, p. 160—161; Gheorghe Gorun, *Miscările țărănești de pe domeniile Beiuș, Vașcău și Beliu de la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în *Cristia*, IX, 1979, p. 167—181; A. Ilea, *Luptă țărănimii din Bihor împotriva asupririi sociale în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Cristia*, 1977, p. 134—145; V. Maxim, *Miscări sociale la românii bihoreni de pe valea Bărcăului și districtul Luncii (1692—1723)*, în *Lucrări Științifice*, 1973, p. 57—64; M. Dan, P. Bona, *Frământări țărănești în Bihor la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în *Anuarul Inst. de Istorie Cluj*, XV, 1972, p. 444—450; V. Covaci, *Manufactura de sticlă din Beliu în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Cristia*, Oradea, 1973, p. 230.

⁸ A. Ilea, V. Covaci, *Reglementarea urbarială din comitatul Bihor în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Cristia*, XI, 1981, p. 125—139.

supușilor. Totuși, prin înfăptuirea acestei reglementări se ușurează într-o oarecare măsură situația țăranimii bihorene, ceea ce duce și la o ușoară atenuare a luptei de clasă. În primele două decenii după reglementare autoritatea comitatensă a întreprins cercetări periodice pentru a constata modul în care sînt respectate prevederile legale. Documentele vremii înregistrează însă nenumărate abuzuri și abateri de la prevederile legale în ce privește dimensionarea sesiilor și stabilirea obligațiilor. În multe cazuri, la cererea locuitorilor, s-a trecut la remăsurarea sesiilor și restabilirea obligațiilor.

Pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sînt semnalate plîngerii și nemulțumiri ale locuitorilor din comitat, dar acestea au un caracter izolat, nu cuprind masa mare a populației dintr-o zonă sau din întreg comitatul. Se adaugă apoi și intervenția autorităților comitatense, mai ales în perioada răscoalei lui Horea, care înregistrează plîngerile, le supune dezbaterei și promite rezolvarea lor.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor în întregul comitat se fac simțite abuzurile în ce privește prestarea obligațiilor feudale și mai ales a celor în muncă, respectiv robota săptămînală și cărăușia lungă. Nu se respectă prevederile urbariale în ce privește numărul zilelor de robotă și condițiile de prestare a acesteia stabilite în mod legal. Intervine apoi fărîmîțarea sesiei prin moștenire, care determină din partea țăranimii o accentuare a procesului de introducere în agricultură a noi terenuri prin defrișare, deștelenire și lăzuire, proces în care erau interesați și stăpînii de pămînt antrenați tot mai mult în relațiile marfă—bani⁹.

În această perioadă ia amploare procesul de transformare a moșiei feudale într-o întreprindere producătoare de mărfuri pentru piață, care să asigure realizarea unei mari producții agricole¹⁰. Prin urmare, constituirea marilor rezerve alodiale are loc mai ales în comitatele vestice ale Transilvaniei și în Banat¹¹. Extinderea alodiului se realizează în această perioadă, în principal, prin restrîngerea dreptului de folosință a țăranilor asupra pășunilor, pădurilor și a altor terenuri de folosință comună și introducerea treptată a acestora în rezerva alodială. La fel se procedează și cu terenurile defrișate sau deștelenite de către țărani, precum și cu constitutivul sesiilor legale, proces care va lua o mai mare amploare spre mijlocul secolului al XIX-lea.

Extinderea rezervei feudale presupunea asigurarea forței de muncă necesară pentru cultivarea acesteia, dar marii proprietari, evitînd investirea de capital în acest sens, merg pe linia sporirii excesive a obligațiilor în muncă ale țăranimii, adică utilizarea pe scară largă a forței de muncă gratuite.

Putem concluziona, deci, că la cumpăna dintre cele două secole, în condițiile dezvoltării relațiilor capitaliste în agricultură, se practică în

⁹ V. Covaci, *Relațiile agrare din Bihor în deceniile premergătoare revoluției de la 1848*, în *Aleșd — 1904—1979*, Oradea, 1979, p. 148—163.

¹⁰ Kovach Geza, *Unele probleme privind dezvoltarea agriculturii în comitatul Arad după reglementarea urbarială din 1771—1772*, în *Studii*, 1960, nr. 4, p. 251.

¹¹ A. Csetri și Șt. Imreh, *Asupra relațiilor de proprietate feudală în Transilvania (1750—1848)*, în *Anuarul Inst. de Istorie Cluj*, IX, 1966, p. 111.

continuare o agricultură extensivă și se accentuează exploatarea forței de muncă a țăranimii dependente, ceea ce duce la ascuțirea contradicțiilor de clasă, la permanentizarea procesului de rezistență a țăranimii, chiar dacă nu se ajunge la forme superioare de luptă.

În deceniul al doilea al secolului al XIX-lea, la agravarea situației țăranimii din Bihor, precum și din întreaga Transilvanie, pe lângă cele arătate mai sus, contribuie în mod substanțial și seceta consecutivă din anii 1813—1816, care atrage după sine o foamete cumplită și o înrăutățire a condițiilor de viață. Încă în anul 1814 populația Bihorului ajunsese într-o așa stare gravă, alarmantă, încât autoritatea comitatensă s-a văzut nevoită să ia măsuri de ajutorare. S-a trecut astfel la acordarea de împrumuturi atât din partea comitatului, a erariului, cât și a unor stăpîni de pămînt. Documentele înregistrează sumele de bani alocate în acest sens și cantitățile de cereale acordate populației¹². Se păstrează listele nominale ale familiilor ajutorate pe localități și plăși. Rezultă din aceste documente că mai greu afectată a fost populația din plasa Oradea, respectiv părțile Aleșdului și din plasa Beiuș. Pe parcursul celor patru ani (1814—1817), s-a acordat anual cîte o cibă sau o cibă și jumătate de cereale pe familie, pentru cei care erau pe punctul de a muri de foame. În această situație, ajutorul n-a fost decît simbolic și nicidecum capabil să satisfacă nevoile populației. În plus, împrumuturile trebuiau restituite împreună cu dobînzile aferente, ceea ce îngreunează situația țăranimii peste ani în perioada de redresare a stării lor economice. Această situație grea a țăranimii a provocat mari perturbări demografice, o scădere a populației, datorită mortalității și emigrărilor, o mișcare continuă a populației în căutarea mijloacelor de subzistență.

Consecințele acestei calamități care s-a abătut asupra populației au fost mai grave în districtul Beiușului, unde în mod normal, datorită specificului zonei geografice, condițiile de muncă și de viață erau mai grele, locuitorii cu mai multă trudă își puteau agonisi cele necesare traiului și, implicit, și exploatarea socială era mai accentuată.

În acest context au loc, în districtul Beiușului, frământările țărănești de care ne vom ocupa în continuare.

Platforma de luptă și de revendicări de factură socială ale țăranimii din această zonă o constituie memoriul adresat împăratului în anul 1816 de către un număr de 23 de localități din cele 74, pe care le cuprindea districtul Beiuș. Acest memoriu a fost redactat, în numele comunităților, de un binecunoscutor al realităților acestor meleaguri și apărător al aspirațiilor populare, în persoana juratului districtual al Beiușului, Iosif Szilagyi. La acest act se mai adăugau un alt memoriu și numeroase plîngerii înaintate forurilor comitatense din partea celorlalte localități ale domeniului și care conțineau doleanțe identice cu cele formulate în primul memoriu. Acestea au fost concepute în multe cazuri chiar de către fruntașii satelor, fapt pentru care unii dintre juzi au fost îndepărtați din funcții, în momentul cînd au fost descoperiți, ca astfel să fie paralizați în acțiunile lor ulterioare.

¹² Arh. St. Oradea, *Fd. Prefectura jud. Bihor*, inv. 41, dosarele 146 și 147.

Alegerea acestei forme de luptă a țăranilor pentru drepturi sociale a fost decisiv hotărâtă după o serie de nesupunerii și răzvrătirii izolate ale supușilor, folosindu-se de această dată de posibilitatea deschisă în urma reglementărilor urbariale de la mijlocul secolului al XVIII-lea de a se adresa direct împăratului.

În urma acestor memorii și plângeri formulate de supuși împotriva nelegiuirilor și abuzurilor comise de stăpînul de pămînt, s-a dispus de către împărat anchetarea stărilor existente pe domeniul Beiușului. Anchetarea a fost ordonată imediat, prin mandatul imperial din 29 octombrie 1816. Comisia de anchetă, formată din magistrați comitatensi, și-a început lucrările în primăvara anului 1817.

Rezultatele investigațiilor au fost cuprinse într-un proces-verbal (*protocollum investigationale*), redactat în intervalul 13—28 martie 1817¹³. Acest proces-verbal cuprinde interogarea juzilor și juraților tuturor celor 74 de localități, pe baza unui număr de 26 de întrebări formulate de comisia de anchetă, după tematica rezultată din toate plîngerile adresate forurilor superioare.

Avîndu-se în vedere, că din documentația arhivistică care a stat la baza studiului de față, lipsesc memoriile și plîngerile iobagilor, care sîntem convinși că ar putea zugrăvi un tablou zguduitor al situației țărănimii, ne folosim de acest proces-verbal de anchetă din care, pe baza întrebărilor și răspunsurilor, ni se înfățișează multitudinea opresiunilor și exceselor practicate pe acest domeniu, care, nemaiputînd fi îndurate, au determinat această manifestare generală a țărănimii în fața exploatații feudale. Totodată, și celelalte documente cercetate (memoriile episcopului, rapoartele Consiliului Locotenențial, procese-verbale ale scaunului domenal și altele) ne permit să concluzionăm limpede motivele răzvrătirilor și ale frămîntărilor revendicative, multitudinea abuzurilor și căilor prin care au fost mereu încălcate și răstălmăcite prevederile reglementării urbariale în interesul episcopiei.

Pe baza rezultatelor anchetei efectuate de comisia comitatensă se pot analiza cauzele directe, imediate, care au dus la înrăutățirea situației supușilor, în această perioadă. Din cele 26 de întrebări și răspunsuri date de fiecare localitate în parte, chiar și de acelea care nu au făcut plîngeri directe, se poate observa că au existat și mai multe abuzuri decît sesizaseră țăranii în memorii, ceea ce conferă o autenticitate perfectă celor arătate în petițiile lor. Interogările efectuate au scos la iveală, pe de o parte, nesocotirea și chiar ignorarea unor prevederi urbariale în ceea ce privește obligațiile și drepturile supușilor și, totodată, o serie de abuzuri săvîrșite de oficialii domenziali, bătăi și maltratări la care au fost supuși iobagii, precum și atitudinea inumană față de ajutorarea celor nevoiași în perioada foametei. Sesizăm, de asemenea, aspectul depozitării țărinimii de pămînturile cu care s-au putut înzestra în perioadele anterioare și acum, în mod forțat, erau integrate în alodiul stăpînului.

În urma interogării fruntașilor satelor, cele mai multe excese au fost semnalate în legătură cu prestarea robotei și a cărăușiei lungi. Pe

¹³ *Idem*, *Fd. Episcopia gr. cat. de Oradea*, inv. 881, dosar 480, f. 50—108.

marginea nerespectării prevederilor urbariale în ceea ce privește robota un număr de 32 de localități se plîng că la răscumpărarea robotei, care, e drept a fost solicitată de ei, în ideea ca să le rămînă timp suficient pentru cultivarea propriilor pămînturi, taxa se majorează de la an la an față de cît se prevedea în urbariu și astfel plătesc pentru o zi de robotă cu animale 1 Rfl. 20 cr. și 30 cr. pentru o zi cu palmele. Pe lîngă această taxă, domeniul mai pretindea o robotă globală pe localitate de 15—20 zile cu animale (pct. 1—2). Această dispoziție a domeniului a provocat desigur o mare nemulțumire, deoarece marea majoritate a locuitorilor au rămas fără animale în timpul foametei, iar cei care mai dețineau animale erau constrînși la prestarea robotei globale. În această situație — așa cum rezultă din interogări — s-a ajuns ca cei care aveau animale să efectueze integral în natură robota pe lîngă taxa de răscumpărare achitată.

Răscumpărarea robotei în cazul localităților Budureasa, Pietroasa, Cărbunari și Gurani a fost impusă în condiții deosebite. Locuitorii din Budureasa, în locul celor 498 zile robotă cu animalele și 1728 manuale, s-au obligat la transportarea din munți a 400 bucăți bușteni de brad la joagărul din localitate. Deoarece, mulți au murit sau au emigrat în ultimii ani, cei rămași la casele lor au devenit incapabili să mai transporte toată cantitatea de bușteni prevăzută în contract. Înainte de această convenție, atunci cînd prestau robota în natură, erau obligați la confecționarea și transportarea șindrilei din locurile cele mai grele, fiind fixată pentru o zi de robotă manuală confecționarea a 100 bucăți șindrile și pentru o zi de robotă cu animale transportarea a 1 000 bucăți șindrile, dar în realitate ei foloseau la aceste munci efectiv 3, respectiv 2 zile de robotă. Cei din Gurani și Pietroasa robota o prestau pe bază de contract, la transportul buștenilor din munți pentru joagărul din Gurani și a scîndurilor confecționate aici pentru construcțiile domeniiale de la Beiuș. Locuitorii din Gurani au arătat că înainte erau obligați la transportul a 1 800 bucăți scînduri, dar în ultimul an cantitatea s-a majorat la 2 000 bucăți. Supușii din Pietroasa, la anchetă, au mai adăugat că pentru confecționarea cantității de scîndură contractată au fost necesare 300 bucăți bușteni, din fiecare obținîndu-se cîte 6 bucăți scînduri, dar transportul unui buștean necesita în mod real folosirea unei zile de robotă cu 2 boi.

Răscumpărarea robotei a fost solicitată de iobagi, pe lîngă motivele arătate mai sus și datorită faptului că atunci cînd o prestau în natură nu li se socoteau în mod corespunzător zilele de robotă, conform prevederilor urbariale. În acest sens, cei din Ioaniș au arătat că în cazul cînd 2 iobagi la un loc au arat 3 zile s-a socotit numai o zi și jumătate, sau atunci cînd au transportat lemne din pădurile de la Finiș și Făncica la Beiuș li s-a socotit un sfert de zi robotă iugală deși, pădurile fiind de parte, lor le-au trebuit 2 zile de lucru.

Un alt motiv care-i determina pe supușii din districtul Beiușului să răscumpere robota era însăși specificul muncilor din această zonă, condițiile mult mai grele în care se efectuau, distanțele mari și locurile greu accesibile în comparație cu alte părți ale comitatului.

Din declarațiile luate în timpul anchetei a rezultat că supușii, chiar dacă nu au răscumpărat robota, erau constrînși la munci peste preve-

derile urbariale. Legat de acest aspect al prestării robotei sînt arătate, în declarațiile juzzilor și juraților, excesele nenumărate săvîrșite pe întreg domeniul. Majoritatea localităților afirmau că nu se socotea în zilele de robotă timpul afectat mersului și venitului la lucru, cu toate că prevederile legale erau precise în acest sens. Se generalizase pe întregul domeniu ca robota manuală de 3 zile să se socotească în 2 zile. Îndeosebi iobagii din șpanatul Holod se plîngeau împotriva acestor uzanțe (pct. 3). Supușilor, care au lucrat la viale din Holod și Oradea, precum și pe pămînturile alodiale din Beiuș, nu li se recunoșteau distanțele parcurse pe drum. La Oradea supușii erau reținuți 6 zile consecutiv la lucru, din care o zi nu se socotea și dacă mai primeau și pîine (de tărîțe) li se scădea tot din robotă (pct. 5). Iar atunci cînd unii refuzau să plece la lucru așa departe erau înjurați și bătuti (pct. 6). În acest sens, sînt zguduitoare declarațiile în privința comportamentului șpanului din Holod, care se detașează prin brutalitatea sa dintre toți oficialii domeniali. Au fost bătuti din ordinul șpanului din Holod iobagii Hirte Ioan și Dărăbant Vasile din Vintere, atunci cînd au refuzat să plece la lucru la Holod sau cu deosebită brutalitate au fost bătuti tineri și bătrîni din localitățile Uileacu de Beiuș, Drăgoteni, Prisaca și Sînnicolau de Beiuș pentru simplul fapt că nu erau în stare să efectueze munca impusă.

La munca cîmpului, în timpul lucrărilor agricole capitale, iobagii au fost obligați la robotă mai multe zile consecutiv într-o săptămînă, deși urbariul era categoric și în acest sens. Pînă cînd nu se terminau lucrările domeniiale nu li se permitea supușilor să lucreze în gospodăriile proprii. În acest sens, locuitorii din Finiș arătau că în anul precedent au fost obligați să trimită deodată o echipă formată din 5 pluguri la Holod și numai atunci li se permitea să părăsească lucrul dacă a venit următorul schimb format tot din 5 pluguri. Situații asemănătoare au fost prezentate de către locuitorii din Sînnicolaul de Beiuș, Prisaca, Șuncuiuș, Sînmartinul de Beiuș, Gurbești, Nimăești, Curățele și Beiușele, care au fost reținuți o săptămînă la munci în Holod. De asemenea, cei din Ioaniș, la întrebarea 18, au declarat că au fost obligați la 3 zile robotă continuă, motiv pentru care mulți au emigrat din localitate.

Conform urbariului, aratul era obligat cu 4 animale de jug, dar în acest sens supușii din 12 localități s-au plîns că la orice muncă, dacă lucrează cu 2 animale de jug, se socotește numai o jumătate zi robotă cu animale. Spre exemplu, celor din Remetea li se socotea într-o jumătate de zi robotă transportul cu doi boi a unei jumătăți de stîngen lemne din Sohodol, cu toate că distanța respectivă nu se putea parcurge într-o singură zi. Situație identică se constată și în localitatea Ioaniș, unde supușii transportau 1/2 stj. de lemne din pădurea de la Tărcăița și Finiș la curia domenială din Beiuș și lor li se considera o zi iugală cu toate că erau necesare 2—3 zile de lucru. Transportul nuielor din Tărcăia la Beiuș cu 2 vite, care se efectua într-o zi, de asemenea se considera într-o jumătate de zi robotă (pct. 3 c). Exemple asemănătoare s-ar putea înșira din foarte multe declarații.

Legat de prestarea robotei, jelerii, care erau obligați — pe baza legii — la robotă manuală, 18, respectiv 12 zile pe an, au fost constrînși

de stăpînul feudal, chiar dacă nu aveau animale de jug, să efectueze ro-bota cu vacile, care nu erau considerate animale de tracțiune. În acest sens, au depus mărturie juzii satelor Săucani, Feneriș, Sinnicolau de Beiuș, Pocola, Drăgoteni, Holod și altele.

Alături de robotă, o altă obligație a supușilor, tot atît de apăsătoare, era cărăușia lungă. În legătură cu aceasta, toate localitățile, fără nici o excepție, au declarat cu ocazia anchetei, că drumul de întoarcere de la Oradea, cînd vin în încărcăți, nu se socotește în robotă, cu toate că, în ma-joritatea cazurilor, efectuează transportul de materiale pentru manufac-tura de hîrtie de la Finiș, cereale pentru manufactura de bere din Beiuș sau de la Holod, aduc vin la cîrciumile domeniiale. Aceste munci nu au fost nici plătite și nici considerate în robotă. La cărăușia lungă erau obli-gați atît iarna, cît și vara. Cu toate acestea, nu li se asigura iobagilor, care transportau lemne la Oradea în timpul iernii, cazarea în rezidența episcopală, fiind nevoiți să se întoarcă noaptea fără nici o odihnă sau să se cazeze în oraș pe cont propriu (pct. 11). Cei din Borz și Finiș au declarat că vara, chiar și în timpul lucrărilor agricole capitale, cînd toate forțele trebuiau concentrate la munca cîmpului, au fost deseori obligați la transportul lemnului la Oradea. De asemenea, mulți locuitori au de-clarat, că în calcularea zilelor de cărăușie lungă se socoteau în mod ilegal 6 zile efectuate de către 2 locuitori cu 4 animale de jug, în trei zile de cărăușie (pct. 3 a). Dacă luăm în considerare la această sarcină a iobagi-lor și drumurile greu accesibile în această zonă deluroasă și de munte, precum și atelajul slab, cu care erau înzestrați țărani, ne putem da seama și mai bine de greutatea acestor munci.

Din analizarea răspunsurilor date de frunțașii satelor la întrebările (16, 17, 19) formulate de comisia de anchetă observăm și alte nelegiuri săvîrșite pe acest domeniu în legătură cu drepturile supușilor. După cum rezultă din aceste declarații localitățile Finiș, Fiziș, Șuncuius, Hinchiriș, Cusuiș, Sudrigiu, Remetea, Nimăești, Budureasa și Buntești au fost mereu oprite de la pășunat și ghindărit în pădurile cu producție de ghindă în perioada 15 august — 24 aprilie. În acest interval de timp, supușii, ne-avînd pășune suficientă, erau nevoiți să țină vitele la pășunat pe locurile mlăștinoase, din care cauză se îmbolnăveau. Locuitorii din Hinchiriș au fost obligați să țină vitele mari numai la pășunile din munți. A fost restrîns dreptul de folosință a pășunilor în unele localități, cum ar fi Finiș, Remetea și Nimăiești, pentru ca porcii domeniali să poată fi lăsați liberi toată vara pe pășunea comună, provocînd, în același timp, mari pagube locuitorilor. La fel, nu se permitea nici ghindăritul în foarte multe localități sau atunci cînd era producție abundentă beneficiau cîteva loca-lități de acest drept, dar pentru o taxă egală cu străinii (locuitori din afara domeniului). În conformitate cu urbariul, stăpînul feudal trebuia să asigure ghindăritul, în localitățile unde existau astfel de păduri, pen-tru o taxă mai mică decît pentru străini. În această direcție s-au plîns locuitorii din Prisaca, Tărcăița, Totoreni și altele.

În această zonă bogată în păduri seculare, pare a fi paradoxal, dar era o realitate, că supușii au fost îngrădiți și în dreptul lor la lemne de foc și de construcție, chiar dacă nu în aceeași măsură ca și la pășunat și

ghindărit. Jelerii din Nimăești se plîngeau că nu li se permitea dreptul la lemne în hotarul localității, iar din pădurea desemnată lor în localitatea Meziad, nu le puteau transporta, neavînd animale de tracțiune. De la distanță mare se acordau lemne de foc și celor din Prisaca. Se mai adaugă apoi și faptul că, de cele mai multe ori, erau obligați și să achite contravaloarea lemnelor. Majoritatea localităților se plîngeau însă împotriva abuzurilor săvîrșite de paznicii de pădure cu ocazia evaluării pagubelor provocate de supuși în păduri. În acest sens, reprezentanții satelor Hinchiriș, Lazuri de Beiuș, Bălăleni, Nimăești, Curățele, Beiușele, Cresuia, Burda, Buntești, Lelești, Săud, Ferice, Poienii de Sus, Gurani, Pietroasa și Cociuba au arătat că paznicii de pădure în fiecare primăvară se deplasează pentru evaluarea pagubelor din pădure și cu această ocazie sînt întreținuți cu mîncare și băutură, pe lingă care locuitorii mai plăteau și cite 1 fl. — 2 fl. 30 cr. de fiecare paznic. Acest abuz al slujbașilor domeniali era și mai alarmant în situația foametei mari, cînd majoritatea familiilor, care au mai rămas acasă și nu au emigrat, nu puteau să-și asigure nici minimul de produse necesare traiului (pct. 16).

Abuzurile oficialilor și slujbașilor domeniali în privința perceperei obligațiilor urbariale au agravat în mod tragic situația atît de grea a țăranimii din această parte a comitatului. Acești funcționari în slujba stăpînului feudal recurgeau la tot felul de fărădelegi, obligau pe supuși să efectueze munci în folsul lor, să le facă servicii care nu erau prevăzute în mod legal și atunci cînd nu se supuneau foloseau față de ei forța și cruzimea. Frecvent sînt arătate în declarațiile juzilor din timpul anchetei aceste proceduri. Încasatorii diferitelor dări și taxe, atunci cînd se deplasau în localități, erau întreținuți gratuit de localnici și în mod ilegal luau o taxă de 30 cr. de familie pentru oboseala lor, față de 3 cr. cît era prevăzut legal. Dacă supușii nu puteau să-și achite obligațiile, prin executări silite li se luau toate bunurile. Multe localități s-au plîns împotriva paznicilor de cîmp, care fără nici o lege încasau taxele de amendă pentru diverse contravenții săvîrșite de țărani. La interogare, iobagii Here Nașu și Here Gheorghe din Borz și Venter Toma din Urviș de Beiuș declarau că au fost obligați de paznicii de cîmp să plătească dublu amenda. Față de executorii trimiși pentru încasarea împrumuturilor de cereale, acordate supușilor în timpul foametei, de asemenea au fost invocate în mai multe localități abuzurile săvîrșite. Locuitorul Nan Marian din Burda arăta că paznicii de cîmp din Cresuia și Budureasa, delegați pentru strîngerea împrumuturilor de cereale, au făcut multe nedreptăți. Pe motivul că el nu a putut să achite împrumutul și nu a avut de unde să le asigure hrană, în afară de cartofi, a fost chinuit și batjocorit, după care a fost legat și tras pe uliță (pct. 24).

Împrumuturile care s-au acordat supușilor în timpul anilor secetoși 1813—1816 erau prea neînsemnate față de sărăcia mare care domnea în această perioadă în toate satele de pe cuprinsul domeniului. Refuzul episcopiei de a le acorda ajutoarele respective a fost una din cauzele care au determinat masele asuprite să acționeze acum, din nou cu forțe unite, pentru drepturi și libertăți sociale. Juzii și jurații satelor au prezentat date statistice cu cei care au murit sau au emigrat din cauză că nu au

primit ajutoare. Cîteva exemple în acest sens sînt grăitoare. Cei din Borz au declarat ca porumbul produs prin sudoarea frunții lor a fost folosit pentru hrana celor 2 000 de porci ai domeniului și lor nu le-a dat ajutor, fapt pentru care din 27 de case au rămas părăsite 10, familiile respective fiind în emigrare și alți 50 de oameni au murit. La fel declarau juzii din Forău, unde, pe motive identice, au mai rămas 90 de case din cele 150. Juzii din Finiș, de asemenea, au afirmat că tot din această cauză mulți locuitori au murit sau au emigrat, rămînînd din cele 220 de case numai 118. Înșirarea răspunsurilor identice ale juzilor s-ar putea continua cu alte zeci de exemple. Dar, sînt tot atît de convingătoare și informațiile furnizate de un alt document, întocmit de această dată de forurile superioare de stat. În raportul Consiliului Locotenențial prezentat împăratului, pe baza relatărilor făcute de prezidentul comisiei de anchetă, la 29 decembrie 1817 se arăta că, în acei ani fatali, domeniul a acordat, în două rînduri, celor 72 de localități, un împrumut în cantitate totală de 1 185 cîble porumb în știuleți și 80 cîble în grăunțe, atît pentru alimentație, cît și pentru sămîntă¹⁴. Comisarul regal prin aceste cifre încerca să justifice atitudinea episcopiei față de supușii săi. Oare, această cantitate de porumb era îndestulătoare pentru cele 30 000 de suflete pe care tot aceeași autoritate le consemnează în actele sale doveditoare? Este lesne de înțeles că nu era suficientă. Pe lîngă aceste argumentații s-au găsit și altele. Se pune la îndoială veridicitatea celor afirmate în plîngerea înaintată împăratului în legătură cu depopularea integrală a 20 de localități din cele 72, în cursul lunii iunie 1816, precum și cu existența tot la acea dată a 2 000 de case părăsite în satele din domeniu. În acest sens, comisarul prezintă comparativ datele conscrierii populației întocmită de către oficialii domeniului și a celei întocmite de judele nobililor din plasa Beiuș. Prima conscriere demonstrează, pentru perioada 1806—1816, o descreștere a populației din domeniu cu 1 590 de familii. A doua conscriere, întocmită pe baza declarațiilor juzilor satelor, arată o descreștere a populației în perioada 1813—1817 cu un număr de 1 564 familii cu terenuri „postfunduale” și 1 530 familii de jeleri, în total 3 807 case. Diferența rezultată din compararea celor două conscrieri, comisarul o motivează prin faptul că au fost conscrite deșerte și casele unor locuitori care cu acordul domeniului au plecat în alte părți la efectuarea diferitelor munci, pentru a-și procura cele necesare traiului. Concluzionează că numărul caselor părăsite se poate evalua la 1 623 de case, număr destul de ridicat față de totalul populației de 30 000 din întreg domeniul. Consideră însă că nu este vorba de o emigrare definitivă, ci mai degrabă de o mișcare continuă a populației, specifică numai acestor ani de secetă. În legătură cu părăsirea integrală a celor 20 de localități, apreciază că nu sînt argumente convingătoare nici pro nici contra.

Într-adevăr, după cum rezultă și din alte documente, în această perioadă emigrările în comitatul Bihor au luat o mare amploare și mai ales din zonele mai sărace cu condiții de viață mai grele. Sînt elocvente, în acest sens, atît cifrele arătate mai sus, deși sînt contradictorii, precum

¹⁴ *Ibidem*, p. 127—138.

și conscrierile sesiilor părăsite pe domeniul episcopiei romano-catolice de Oradea¹⁵. Astfel, din situațiile întocmite în luna noiembrie 1816, rezultă că pe domeniul episcopiei romano-catolice numărul caselor părăsite s-a ridicat la 959, iar numărul populației emigrate la 3 274. Referindu-ne numai la domeniile Beliu și Vașcău, care aveau aproximativ aceleași condiții și aproape același număr de sate ca și domeniul Beiuș, constatăm un număr de 597 case părăsite, cu o populație de 2 053 locuitori plecați.

Dacă luăm în considerare pentru domeniul Beiuș numai cifra indicată de comisarul regal de 1 623 de case, observăm că aici procesul de emigrare a luat o amploare mult mai mare decât în alte zone ale comitatului.

Documentele menționate nu ne indică însă locurile unde a emigrat populația din Bihor. Putem afirma totuși că, la fel ca și alte dăți, populația s-a îndreptat spre Cîmpia Aradului sau Banat, unde sperau să-și poată câștiga cele necesare traiului. În mod sigur, cea mai mare parte a locuitorilor plecați, în perioada de redresare economică de după anii de secetă, s-au întors la casele lor, fenomen demonstrat de conscrierile urbariale din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, care nu înregistrează așa o scădere substanțială a populației. Reconsiderînd astfel datele oferite de conscrierea veniturilor domeniului episcopiei din perioada 1813—1830, constatăm că la 1813 existau cca 7 055 familii în cele 74 de localități, în anii 1817—1818 aproximativ 5 230 familii, iar la 1822 un număr de 6 297 familii. De la această dată se observă o creștere anuală de 100 familii pe întregul domeniu, înregistrîndu-se la 1830 un număr de 6 946 familii. Rezultă, deci, că pe un parcurs de un deceniu (1820—1830) se reface populația domeniului la cea existentă înainte de frământările țărănești prezentate, fapt ce nu se putea realiza numai prin sporul natural al populației¹⁶. Desigur, în perioada foametei o parte din locuitori au murit, ceea ce afectează indicele demografic.

O altă ilegalitate care a început să fie semnalată și pe acest domeniu, chiar dacă mai izolat, este legată de lărgirea suprafețelor arabile aparținătoare alodiuului feudal în detrimentul pămînturilor țărănești. Împotriva unor astfel de tendințe de deposedare a țăranimii s-au revoltat iobagii din Ioaniș, de la care au fost luate pămînturile bune din hotarul satului cu ocazia noilor măsurători efectuate recent de episcopie și înglobate în rezerva alodială, fiind lăsate pe seama lor pămînturile neroditoare și totodată menținute obligațiile urbariale la nivelul fixat anterior. Acești țărani erau în conflict cu stăpînul pe această temă mult înainte de izbucnirea frământărilor generale de pe tot cuprinsul domeniului, cauza lor aflîndu-se în dezbateri la forurile competente de la care așteptau o rezolvare favorabilă. Tărăgănarea, însă a emiterii hotărîrii definitive i-a îndemnat ca și pe această cale să-și caute dreptatea.

În timpul desfășurării anchetei au mai fost reclamate o serie de alte aspecte privind exploatarea și asupra pe acest domeniu. O parte din excesele și abuzurile săvîrșite privea numai o comunitate sau individual

¹⁵ *Idem*, *Fd. Episcopia rom. cat. de Oradea*, Acte economice, dosar 2534, f. 47.

¹⁶ *Idem*, *Fd. Episcopia gr. cat. de Oradea*, inv. 881, dosar 470, f. 59—104.

pe supuși și astfel nu aveau o arie mai largă de cuprindere sau nu s-au generalizat încă pe întreg domeniul, dar cu toate acestea atingeau în mod dramatic viața multor țărani.

Investigațiile întreprinse cu ocazia acestei anchete au confirmat toate nedreptățile formulate în petițiile și memoriile țăranimii adresate forurilor administrative superioare, putându-se astfel sesiza perfect dimensiunea la care a ajuns exploatarea și totodată au scos la lumină amploarea acestui moment din lupta dusă împotriva asupririi sociale. Ancheta desfășurată din ordinul împăratului a constituit însă numai o fază a acestor frământări țărănești din districtul Beiușului de la începutul secolului al XIX-lea. De acum înainte a urmat un lung proces de confruntări directe dintre țăranime și stăpînul feudal.

Încă în același an, după ce a fost prezentat împăratului raportul comisiei de anchetă, s-a ordonat imediat, prin mandatul regal din 16 octombrie 1817 o nouă comisie, care avea sarcina să remedieze pe loc plîngerile supușilor, care erau recunoscute de stăpînul feudal, iar cele care nu-și găseau rezolvarea să fie date spre definitivare scaunului domenial. Ținerea acestei împăciuiri a fost mult târăgănată la insistențele episcopiei, care solicitase să rezolve toate diferendele în scaunul domeniului propriu. Această mașinațiune a stăpînului feudal, de canalizare a luptei de clasă spre concesiile, prin folosirea aparatului represiv propriu, a fost contracarată printr-o nouă dispoziție a Consiliului Locotenențial din 5 mai 1818, publicată în adunarea generală a comitatului din 13 iunie 1818, care a instituit a doua comisie comitatensă (*comisia complanatoria*), pentru aplanarea diferendelor¹⁷.

Lucrările acestei comisii s-au desfășurat la Beiuș în zilele de 28—30 septembrie și 15—21 decembrie 1818, în prezența unui reprezentant regal. La deschidere a fost prezent personal episcopul Samuil Vulcan, făcînd declarația că toate acele plîngerii, care se vor aprecia ca reale, în prezența oficialilor domeniului, vor fi remediate pe loc. De această dată au fost audiați din nou toți acei fruntași ai satelor care au fost interogați și la prima anchetă. Totodată, au fost aduși în fața comisiei locuitorii care au fost nominalizați în timpul anchetei ca părți vătămate. Acești supuși au fost confrunțați cu inspectorul domeniului, prezent la această dezbateri.

În această fază au fost audiate din nou pe rînd toate cele 74 de localități, pe baza celor 26 de întrebări formulate la prima investigație, chiar în cazul cînd o localitate nu a avut nimic de obiectat la vreun punct din interogare. Se audiază la fiecare punct în parte și avocatul domeniului. În această confruntare, reprezentanții stăpînului au venit cu justificări de ordin juridic, etic și administrativ. Avocatul domeniului arăta printre altele că răscumpărarea robotei s-a făcut de fiecare dată la cererea locuitorilor și pe baza unor contracte, fără însă să pomenească de taxele deosebit de exagerate care se impuneau. Omitea să spună totodată că aceste contracte nu s-au încheiat cu avizul comitatului, așa cum se prevedea în urbariu. Numai la insistențele avocatului comitatens, care

¹⁷ *Idem*, *Fd. Domeniul episcopesc român-unit Beiuș*, dosar 4, f. 1—23.

susținea obligativitatea acestor prevederi, se scuza invocînd că și domeniile vecine ale Capitlului, Cărmării, domeniile Aleșd și Vadu-Crișului la fel procedează la încheierea unor astfel de contracte. În legătură cu căraușia lungă încearcă să arate că supușii nu se mai întorc încărcăți, iar înainte vreme, cînd se mai proceda așa, totdeauna a fost păgubit domeniul, fapt pentru care s-a și renunțat să-i mai oblige pe țărani să aducă încărcătură la întoarcere. Socotirea timpului afectat pentru mersul și venitul de la robotă numai în cazul unor distanțe mici nu s-a respectat — susținea avocatul domenal. Se motivează la multe întrebări că administrația domeniului nu a avut cunoștință de abuzurile săvîrșite sau că remedierea unora s-ar fi putut rezolva la momentul oportun, dacă supușii ar fi acționat la scaunul domenal, dar ei neglijau această cale. Oricum, se căuta prin tot felul de argumente să-i intimideze pe țărani și să-i influențeze în susținerea declarațiilor făcute la prima investigare, cînd nu a fost prezent nici un reprezentant al stăpînului feudal. În multe cazuri s-a și reușit această procedură. Unii dintre supuși, care nu erau intransigenți, au retractat cele afirmate anterior sau alții și-au menținut poziția lor avută, dar nu solicitau o rezolvare imediată. Această atitudine a unora dintre juzi, a dus la aplanarea, într-o oarecare măsură, a diferendelor existente între supuși și stăpîni. Dată fiind însă gravitatea unor nelegiuiri săvîrșite și amploarea acestora pe întreg domeniul, cu toate aceste încercări de atenuare a luptei de clasă, multe dintre ele nu și-au găsit rezolvarea la acest nivel și, în conformitate cu dispozițiile superioare, au fost predate pentru definitivare scaunului domenal.

Scaunul de judecată domenal și-a început dezbaterile în data de 31 martie 1819¹⁸. În fața acestui for, vicecomitele comitatului reprezenta apărarea supușilor. Plîngerile, care au constituit pe mai departe programul de rezistență a țărănimii, au fost sistematizate de apărare în 6 puncte. Acestea priveau prestarea robotei, mai precis nesocotirea mersului și venitul în ziua de robotă (1), pășunatul și pășunea (2), abuzurile paznicilor de pădure (3), abuzurile paznicilor de cîmp (4), alte pagube suferite individual de supuși (5) și deposdarea iobagilor din Ioaniș (6).

Reprezentantul intereselor stăpînului feudal — avocatul domenal — din nou a încercat să argumenteze practicile existente pe acest domeniu în ce privește raporturile cu supușii. Cu toate acestea, scaunul domenal într-o primă fază a hotărît, în ziua de 3 aprilie 1819, instituirea unei comisii care să cerceteze la fața locului cele prezentate la punctele 1 și 2 și să fie audiați paznicii domeniali. În legătură cu zilele socotite în robotă s-a precizat ca această comisie să aibă în vedere drumurile grele din această zonă de deal și de munte și să fie socotite după observările locale și nu după distanțele măsurate.

Comisia, care s-a deplasat în fiecare localitate și a cercetat atît distanțele, cît și pășunea, a prezentat raportul său în dezbaterile din 22 mai 1819¹⁹. Tergiversările și amînările în soluționarea plîngerilor au servit drept mijloc pentru folosirea, de această dată, a constrîngerii de ordin economic, pe lîngă intimidările de ordin juridic făcute pînă atunci. Așa

¹⁸ *Idem*, *Fd. Episcopia gr. cat. de Oradea*, inv. 881, dosar 480, f. 109—125.

¹⁹ *Ibidem*, f. 170—175.

se explică, că în momentul cînd comisia a efectuat cercetările, mulți dintre juzii și jurații satelor, alți locuitori și, în multe cazuri, întreaga comunitate își retrag plîngerile formulate în legătură cu robota și dreptul de pășunat, arătînd că sînt mulțumiți și nu doresc altceva decît domeniul să oprească noile măsurători începute recent pentru dimensionarea sesiilor și să fie menținuți în starea lor de mai înainte. În situația în care supușii, într-adevăr, au avut posibilitatea în anii anteriori să alăture sesiilor avute noi terenuri defrișate, prin această măsură de readucere a sesiilor la dimensiunile inițiale, s-a căutat dezarmarea țăranilor revoltați care, însă, nu se puteau dispensa de nici o brazdă de pămînt în această zonă cu terenuri arabile foarte restrînse. Este lesne de înțeles, deci, în această situație și intervenția avocatului domenal, care cere tocmai acum descoperirea instigatorilor și pedepsirea acestora. Lucrările scaunului domenal nu au putut lua totuși întorsătura dorită de reprezentanții stăpînului, deoarece apărarea supușilor protestează împotriva acestor manevre și solicită ca hotărîrile luate să fie obiective. Obiectivitatea însă numai așa se putea asigura dacă scaunul domenal ar fi avut la îndemînă toate actele originale, care la momentul respectiv se aflau la Consiliul Locotenențial. În această situație, scaunul domenal cere transferarea procesului la scaunul de judecată comitatens, dar acesta în ședința din 29 iulie suspendă procesul pînă la sosirea actelor originale. Din lipsă de documente nu cunoaștem cu exactitate evoluția în continuare a procesului. Conform uzanțelor, însă, scaunul domenal trebuie să-și fi reluat lucrările pentru încheierea procesului și să fi raportat forurilor superioare despre soluționarea cauzei.

Se cunoaște însă că, în toamna anului 1822, Consiliul locotenențial a înaintat împăratului un nou raport privind procesul iobagilor de pe domeniul Beiuș împotriva stăpînului feudal, raport întemeiat pe investigațiile amintite în 26 de puncte și pe cele 6 puncte dezbătute la scaunul domenal.

Abia în februarie 1826, pe baza acestui raport, a fost emis un decret aulic²⁰ în privința controverselor dintre supuși și stăpîn, cu care de altfel se încheie acest moment al frământărilor țăranimii din districtul Beiuș. În decret se reia fiecare din cele 26 de puncte, se expun pe scurt plîngerile și hotărîrile care s-au luat. Decretul nu face altceva decît să întărească sentințele date de scaunul domenal, de sedria comitatensă și de Consiliul Locotenențial. În unele cazuri nici nu se precizează aceste sentințe, doar se spune că trebuie respectate.

Mai concludente sînt hotărîrile luate în cazul punctelor 1—4 în legătură cu răscumpărarea și prestarea robotei, unde se interzic categoric abuzurile, se cere respectarea prevederilor legale în ce privește stabilirea robotei, prețul de răscumpărare, încheierea de contracte între domeniu și supuși în limba cunoscută de populație, încheierea situațiilor trimestriale și anuale privind prestarea robotei, achitarea sumelor de bani corespunzătoare pentru zilele de robotă efectuate peste prevederile urbane și altele. Subliniază, de asemenea, în mod deosebit hotărîrile luate

²⁰ *Ibidem*, dosar 481, f. 17—18.

pentru curmarea abuzurilor oficialilor domeniali, manifestate cu diferite ocazii și care au reieșit și cu ocazia investigațiilor. Se atrage atenția autorității comitatense să vegheze la respectarea sentințelor date în multe din plîngerile locuitorilor.

În luna august 1826, în baza decretului aulic, episcopul Samuil Vulcan a emis un ordin circular către toți oficialii domeniului, prin care sintetiza în șapte puncte principalele hotărîri și dispunea respectarea lor²¹. Iată cele șapte puncte ale ordinului:

1. Fiindcă răscumpărarea robotei nu s-a făcut pe bază de contract, să se facă pe baza acestei mărturii legale, contracte clare, pe un an de zile, scrise în limba cunoscută de populație și pe înțelesul iobagilor.

2. Să nu se pretindă iobagilor robota peste prevederile urbariale sau 3 zile manuale în locul uneia cu animalele.

3. Să se încheie situația privind robota între șpani și supuși, să nu se întîrzie mai mult de un trimestru, iar situația anuală să se facă în prezența juzilor, a notarilor cercuali și dacă e posibil a unui magistrat.

4. Pentru prestarea robotei, supușilor să li se dea actul justificativ (*signum*), iar robota prestată peste prevederile legale să li se plătească.

5. Să nu se pretindă robota de la iobagi, pentru juzii care nu sînt scutiți de prestarea ei, zilele în care iobagii depozitează dijmă să se socotească în robotă, la fel și întoarcerea cu carele din cărăușia lungă.

6. În fiecare an domeniul să ceară socotelile (rațiunile) comunităților și fără întîrziere, după un trimestru, să fie predate și verificate.

7. Să nu fie opriti iobagii de la ghindărit, iar taxa de ghindărit să fie cu 6 cr. mai scăzută decît pentru străini.

În continuare, episcopul cere ca, în legătură cu cele 8 318 zile robotă manuală și cele 13 561 zile restante cu animalele, în decurs de 3 luni, oficialii să-i raporteze în cîți ani s-au adunat aceste restante, care este cauza lor, ce măsuri s-ar putea lua pentru reducerea lor, cîte zile de robotă sînt necesare într-un an pentru toate muncile de pe domeniu și cîte zile se pot arenda.

Din analizarea acestor ultime două documente rezultă clar că starea de lucruri de pe domeniul Beiușului n-a putut fi trecută cu vederea, că atît forurile superioare, cît și stăpînul de pămînt, au fost nevoiți să ia măsuri pentru curmarea abuzurilor și a ilegalităților practicate pe acest domeniu, să dea cîștig de cauză țărănimii în punctele esențiale ale plîngerilor ei, să impună respectarea prevederilor legale care stăteau la baza relațiilor dintre stăpîn și supuși.

Desigur, se naște întrebarea cît timp și în ce măsură au fost respectate hotărîrile și sentințele date cu această ocazie? Răspunsul la această întrebare ni-l oferă alte situații similare, alte plîngeri sau chiar forme superioare ale luptei de clasă manifestate atît în districtul Beiuș, cît și în întreaga Transilvanie, în preajma și în timpul revoluției de la 1848. Țărănimea din districtul Beiușului a fost prezentă pe arena luptei sociale

²¹ *Ibidem*, f. 19.

și naționale în timpul marilor evenimente de la mijlocul secolului al XIX-lea, cu acțiuni concrete, pentru răsturnarea relațiilor feudale și desființarea iobăgiei²².

**TROUBLES PAYSANS DANS LE DISTRICT BEIUȘ
DANS LES PREMIÈRES DÉCENIES DU XIXe SIÈCLE**

(Résumé)

Les auteurs analysent, en se basant sur les sources d'archives inédites, les conditions d'existence de la paysannerie du district Beiuș à la dernière décennie du XVIIIe siècle, les plaintes des paysans contre les abus du pouvoir, en présentant en même temps les principales actions de lutte de la paysannerie à cette époque.

²² Viorel Faur, Veronica Covaci, *Manifestări sociale bihorene în anii 1848—1849*, în *Crisia*, 1982, p. 247—260.